

Colecția *Viața în Hristos*
Seria „Imnografie bizantină”
17

Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor

Canoane de rugăciune la Sfântul Apostol Pavel

Traducere din limba greacă veche de
MONAHIA PARASCHEVA ENACHE

Ediție îngrijită și studiu introductiv de
PR. DRAGOȘ BAHRIM

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2025

CUPRINS

Un unicat innografic bizantin: canoanele Sfântului Ioan Mavropous dedicate Sfântului Apostol Pavel <i>Introducere</i> (Pr. Dragoș Bahrim)	7
---	---

Sfântul Proclu, Patriarhul Constantinopolului <i>Cuvânt de laudă la Sfântul Apostol Pavel</i>	21
--	----

Canoane de rugăciune la Sfântul Apostol Pavel ale lui Ioan Monahul al cărui nume este pus la fiecare a noua odă a canoanelor

Canonul 1	29
Canonul al 2-lea	41
Canonul al 3-lea	51
Canonul al 4-lea	63
Canonul al 5-lea	73
Canonul al 6-lea	83
Canonul al 7-lea	95
Canonul al 8-lea	105

Un unicat immografic bizantin: Canoanele Sfântului Ioan Mavropous dedicate Sfântului Apostol Pavel

Introducere

Opera poetică a Sfântului Ioan Mavropous (sec. al XI-lea)¹, considerat de cercetători drept ultimul mare immograf bizantin, rămâne un tezaur remarcabil, dar încă puțin scos la lumină. Cu toate că s-au scris în ultimii șaizeci de ani destul de multe lucrări precise cu privire la contribuția sa immografică, însușind aproximativ 160 de canoane, totuși puțini cercetători s-au încumetat să realizeze și ediții ale operelor sale, acestea fiind, de cele mai multe ori, lucrări care necesită mult timp, foarte migăloase, a căror realizare ar putea dura ani de zile, fără un beneficiu pragmatic imediat. Pentru Biserică însă, aceste opere immografice constituie un tezaur duhovnicesc, literar, teologic,

¹ Despre Sfântul Ioan Mavropous se pot afla lucruri mai generale în: Apostolos Karpozilos, *Συμβολή στη μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννη Μαυρόποδος* (ΕΕΦΣΙ Δωδώνη: Παράρτημα 18), Ioannina 1982; Enrica Follieri, „Giovanni Mauropode, Metropolita d'Euchaita. Otto Canoni Paracletici a N.S. Gesù Cristo”, în *Archivio italiano per la storia della pietà*, 5, 1968, pp. 1-200, mai ales pp. 6-19; Pr. Dragoș Bahrim, „Un immograf pe nedrept uitat: Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor”, în Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor, *Canoane de mângâiere la Domnul nostru Iisus Hristos și la Preasfânta Născătoare de Dumnezeu (Viața în Hristos. Immografie bizantină 1)*, Editura Doxologia, Iași, 2015, ²2022, pp. 7-21.

hermeneutic de o importanță covârșitoare, mai ales că în ultima perioadă immnografia a început să fie din ce în ce mai apreciată drept un important izvor de teologie și de interpretare teologică ortodoxă a Bibliei și a vieții creștine.

Alături de unele canoane izolate încă inedite, există câteva importante colecții de canoane independente, din care unele nu au fost publicate niciodată, iar altele au văzut lumina tiparului doar parțial, pe care le vom prezenta pe scurt în cele ce urmează.

1. *Canoanele Mântuitorului Iisus Hristos*. Această colecție, atât cât am putut-o avea la dispoziție, ne-a inspirat în urmă cu câțiva ani să inițiem seria dedicată immnografiei bizantine la Editura Doxologia². Se păstrează 25 de canoane hristologice, din care doar 8 au fost publicate de Enrica Follieri într-o admirabilă ediție³, câte unul pentru fiecare glas. Celelalte 17 au rămas până astăzi inedite și pot fi localizate integral în trei manuscrise: *Vindobonensis theol. gr.* 78 (sec. al XIV-lea), *Parisinus suppl. gr.* 1353 (sec. al XIV-lea) și *Lavra I*, 77 (a. 1345). Selecția publicată de Follieri are ca model recenzia mai scurtă a seriei, aflată și ea în câteva manuscrise: *Vat. Palat. gr.* 138, *Lavra H*, 62 (sec. al XV-lea), *Meteor. S. Steph.* 54

² Colecția *Viața în Hristos*, seria „Immografie bizantină”, inaugurată în anul 2015: <https://edituradoxologia.ro/colectie/viata-hristos-seria-immografie-bizantina>.

³ Enrica Follieri, „Giovanni Mauropode, Metropolita d’Euchaita. Otto Canoni Paracletici a N.S. Gesù Cristo”, în *Archivio italiano per la storia della pietà*, 5, 1968, pp. 1-200; traducere în limba română în volumul Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor, *Canoane de mângâiere la Domnul nostru Iisus Hristos și la Preasfânta Născătoare de Dumnezeu (Viața în Hristos. „Immografie bizantină” 1)*, trad. din greaca veche de Laura (monahia Parascheva) Enache, ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrim, Editura Doxologia, Iași, 2015, ²2022, pp. 25-120.

(sec. al XIV-lea), *Vindob. Theol. gr.* 146 (sec. XIII-XIV). Canoanele sunt scrise la persoana I, ca un dialog tainic al sufletului cu Domnul Hristos, menit să conducă pe rugător la vederea păcatelor, la virtute, mai ales la smerenie, folosindu-se de imagini biblice, de mărturia unor personaje reale sau literare exemplare, precum David, Manase, fiul risipitor, invocând mai degrabă mila Domnului, care are forța de a-l mântui pe om, decât dreptatea.

2. *Canoanele Maicii Domnului* sau *Theotokarion* reprezintă cea mai amplă serie de canoane ale Sfântului Ioan⁴. Însușind un număr de 68 de canoane, colecția constituie o impresionantă sinteză immografică a mariologiei bizantine, scrisă cel mai probabil în perioada sa constantinopolitană, dacă ne gândim la faptul că Marea Cetate era socotită a fi ocrotită de Preasfânta Născătoare de Dumnezeu. Dintre acestea au văzut tiparul până acum doar 20 de canoane, dintre care 17 se află în *Theotokarionul* Mitropolitului Sophronios Eustratiades⁵. De asemenea, 10 se află în *Noul Theotokarion*⁶ al Sfântului Nicodim Aghioritul (7 între canoanele pe glasuri, iar la final sunt 3 paraclise suplimentare la vreme de boală sau ispite), unul în *Minei*⁷, unul în *Evhologhionul Mare*⁸.

⁴ O prezentare completă a acestei colecții se găsește în studiul lui Dimosthenis Kaklamanos, „Le *Theotokarion* de Jean Maupous et sa tradition manuscrite (XIIème-XVème siècles)”, în *Κόσμος. A Scientific e-Journal on Orthodox Theology & Christian Culture* 6, 2019, pp. 97-201.

⁵ Sophronios Eustratiades, *Θεοτοκάριον*, v. I (Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη 7-8), Chennevières-sur-Marne 1931. Aceasta a fost prima încercare modernă de a aduna toate canoanele Maicii Domnului inedite, provenind de la diverși autori. Din păcate, autorul nu a reușit să-și ducă la capăt proiectul, publicând doar volumul I, cuprinzând canoanele pe glasurile I-III.

⁶ *Στέφανος τῆς Αἰπαρθένου ἤτοι Θεοτοκάριον νέον, ποικίλον καὶ ωραιότατον ὀκτώηχον...*, Veneția, 1796; *Θεοτοκάριον Νέον*, Constantinopol, 1849.

⁷ *Μηναῖα τοῦ ὁλοῦ ἐνιαυτοῦ*, t. III, Roma, 1896, pp. 388-400.

⁸ *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα*, Roma, 1873, pp. 443-447.

Dimosthenis Kaklamanos, care a anunțat pregătirea unei ediții critice a întregului corpus inmografic al Sfântului Ioan Mavropous⁹, a descris detaliat 7 cele mai timpurii manuscrise bizantine în care se găsesc aceste canoane¹⁰. *Monacensis* gr. 619, din secolul al XII-lea (cuprinzând 52 de canoane) este cel mai vechi dintre ele, constituind și o primă tentativă de a se realiza un *Theotokarion* doar cu canoane ale sale. Urmează apoi, în ordinea vechimii: *Athous*, *Vatopedinus* 1004 (sec. al XII-lea, 51 de canoane), *Athous*, *Laurae* I, 77 (a. 1345, 67 de canoane), *Vindobonensis theol.* gr. 78 (sec. al XIV-lea, 67 de canoane), *Thessalonicensis*, *Vlatadon* 52 (sec. al XV-lea, 64 de canoane), *Meteorensis*, *Stephanou* 54 (sec. al XV-lea, 37 de canoane) și *Sinaiticus* gr. 853 (sec. al XV-lea, 40 de canoane). Este foarte posibil să fi existat în Mănăstirea Petra din Constantinopol un manuscris care să cuprindă întreaga sa operă inmografică, asemenea manuscrisului *Vaticanus* gr. 676¹¹, copiat în timpul vieții autorului și certificat de el, care cuprinde cvasitotalitatea omiliilor, scrisorilor și poemelor sale, însă un astfel de codice nu a ajuns până la noi. În orice caz, o ediție completă a superbeii colecții de canoane mariale a Sfântului Ioan Mavropous se lasă deocamdată așteptată.

⁹ A se vedea Dimosthenis Kaklamanos, „Le Théotokarion de Jean Mauropous...”, p. 101, n. 17.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ O ediție a acestui codice se poate găsi în Paulus de Lagarde, Iohannes Bollig (eds.), *Iohannis Euchaitorum Metropolitae quae in codice Vaticano graeco 676 supersunt*, Göttingen, 1882. Ulterior, a apărut ediția critică a scrisorilor sale: Apostolos Karpozilos (ed.), *The Letters of Ioannes Mauropous Metropolitan of Euchaita* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 34), Tesalonic, 1990 și o nouă ediție, îmbunătățită, a poemelor sale: Floris Bernard, Christopher Livanos (eds.), *The Poems of Christopher of Mytilene and John Mauropous* (Dumbarton Oaks Medieval Library 50), Harvard University Press, 2018. Omiliile nu au încă o ediție critică.

3. *Canoanele pe 8 glasuri la Sfinții Apostoli Petru și Pavel*. Acestea sunt două seturi de canoane octoieh dedicate celor doi corifei apostolici, rămase inedite până astăzi, păstrate într-un singur codex, *Vaticanus Palatinus gr. 138*. Acest manuscris, copiat și el în Constantinopol, este un miscelaneu liturgic, destinat probabil uzului privat, de o valoare inestimabilă. El conține foarte multe lucrări pentru care reprezintă *codex unicus*, necunoscute în alte manuscrise. Autorul cel mai proeminent aici este de departe Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor.

Având în vedere valoarea sa excepțională, manuscrisul nu a trecut neobservat de-a lungul anilor. Încă în 1867, J.B. Pitra a extras un canon la Sfântul Apostol Petru al lui Mavropous, pe care l-a publicat în a sa *Immografie a Bisericii Grecești*¹². În 1948, Silvio Giuseppe Mercati a utilizat manuscrisul la editarea testamentului unui monah Gavriil din Mănăstirea Sfântului Gheorghe din Manganos (ff. III^v-IV^r)¹³, testament ce se află legat aici cu textele liturgice. De aceea, potrivit lui Mercati, se poate presupune că codicele de la Vatican a trecut prin această mănăstire constantinopolitană, unde se aflau și manuscrise ale Sfântului Ioan Mavropous¹⁴. El identifică și copistul testamentului ca fiind

¹² J.B. Pitra, *Hymnographie de l'Église grecque*, Roma, 1867, pp. CXVII-CXXV.

¹³ Silvio Giuseppe Mercati, „Un testament inédit en faveur de Saint-Georges des Manganos”, în *Revue des études byzantines*, 6, 1948, pp. 36-47, retipărit în Silvio Giuseppe Mercati, *Collectanea byzantina*, vol. II, Dedalo Libri, Bari, 1970, pp. 54-65; despre această mănăstire a se vedea și R. Janin, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin*. I: *Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique*. 3: *Les églises et les monastères*, Paris, 1953, pp. 75-81, iar despre biblioteca sa celebră, pp. 79-80.

¹⁴ Monahul Gavriil lăsa moștenire mănăstirii între altele și o carte cu scrierile Sfântului Ioan, Mitropolitul Evhaitelor; cf. S.G. Mercati, „Un testament inédit en faveur de Saint-Georges des Manganos”, p. 46.

Canonul al 5-lea la Sfântul Apostol Pavel

al cărui acrostih este acesta:

«A cincea melodie o cânt ție, Pavele, eu, Ioan»

Cântarea 1, glasul al 5-lea

Irmosul:

«Mântuitorului Dumnezeu, Celui ce a povățuit pe popor prin mare cu picioare neudate și pe Faraon cu toată oastea l-a înecat, Aceluia Unuia să-I cântăm, că S-a proslăvit.»¹

Stih: *Sfinte Apostole Pavel, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi!*

Încrezându-mă cu tărie în milostivirea ta, mă grăbesc să purced mai departe cu laudele care îmi stau înaintea, Pavele fericite, bizuindu-mă că am harul tău ajutor.

Ca un înțelept arhitect al Bisericii lui Dumnezeu, ai pus temelie tare pe Hristos², Piatra cea pusă în Sion³, zidind comunități de credincioși.

Cu frică, Pavele, și acum strigi: *Lucrați mântuirea voastră*⁴. *Nu vă amăgiți; Dumnezeu nu Se lasă batjocorit, ci ceea ce seamănă cineva, aceea va să și secere*⁵.

¹ EE 132, n. 183 (Ioan Monahul).

² Cf. I Cor. 3, 10-11.

³ Cf. Is. 28, 16; Rom. 9, 33.

⁴ Filip. 2, 12.

⁵ Gal. 6, 7.

Slavă...

În focul ispitelor fiind, precum aurul în cuptor, spălat de curgerile sudorilor tale, ca unul care ai trecut prin foc și prin apă⁶, Pavele, ai ieșit la răcorirea gătită ție în Hristos.

Și acum...

Să laudăm cu laude pe neprihănita Maria, Sionul cel sfânt⁷ din care a ieșit Hristos, măreția de o fire și împreună-veșnică a frumuseții Celui Preaînalt.

Cântarea a 3-a

Irmosul:

«Cu puterea Crucii Tale, Hristoase, întărește gândul meu, ca să laud și să slăvesc acum Răstignirea Ta cea mântuitoare.»⁸

Harul Duhului, mișcând limba ta ca pe un condei, ne-a statornicit nouă legi ale dreptei credințe și ale cuvioșiei.

Nor picurând⁹ dulceață și bucurie sufletească celor topiți de arșița necunoștinței te-ai făcut.

Obștesc purtător de grijă al sufletelor te-a arătat pe tine, cinstite Pavele, Binefăcătorul a toată firea și Purtătorul de grijă a toată zidirea.

⁶ Cf. Ps. 65, 11.

⁷ Cf. Ps. 2, 5.

⁸ EE 132, n. 183 (Ioan Monahul).

⁹ Cf. Is. 45, 8.

Slavă...

Cuget foarte încercat având și mintea lui Hristos¹⁰, ai rușinat în Duhul, Pavele, mintea cea cu totul necercată a retorilor.

Și acum...

Nu sol, nici înger nu ne-a eliberat pe noi din robia vrăjmașului, ci Domnul cel iubitor de oameni, Cel ce S-a născut din tine, Preanevinovată.

Cântarea a 4-a

Irmosul:

«Auzit-am auzul puterii Crucii Tale, că Raiul s-a deschis printr-însa și am strigat: Slavă Puterii Tale, Doamne!»¹¹

Nefiindu-mi necunoscute cugetele¹² războinicului satan, mântuiește-mă pe mine, cel luptat de gândurile deznădejdiei celei necuvântătoare.

Cât de frumoase îți sunt picioarele¹³, după cuvântul prorocului, căci tu ai binevestit neamurilor cele bune și *pacea care covârșește toată mintea*¹⁴.

Nici un ostaș în ceruri nu se încurcă cu treburile vieții pe pământ, zice, ca să fie pe plac lui Dumnezeu, Cel ce strânge oaste¹⁵.

¹⁰ Cf. I Cor. 2, 16.

¹¹ EE 132, n. 183 (Ioan Monahul).

¹² Cf. II Cor. 2, 11.

¹³ Cf. Rom. 10, 15.

¹⁴ Filip. 4, 7.

¹⁵ Cf. II Tim. 2, 4.

Slavă...

Nu ți-a fost de ajuns să pătimești rele și să te ostenești ca și cum ai fi în bucurie, căci hrana ta era numai pâine și apă, luate și acestea cu măsură și cruțare.

Și acum...

Jertfelnic de împăcare al creștinilor și cetate de scăpare a credincioșilor, păzește-mă pe mine, cel ce alerg la tine cu credință, izbăvindu-mă de toată vătămarea.

Cântarea a 5-a

Irmosul:

«Cel ce Te îmbraci cu lumina ca și cu o haină, la Tine alerg și Ție strig: Luminează sufletul meu cel întunecat, Hristoase, ca un Milostiv.»¹⁶

Toți suntem datori ție, cei ce prin tine L-am cunoscut pe Dumnezeu, dar nu suntem destoinici să-ți aducem ție mulțumire nici prin cuvinte, nici prin fapte.

În locul cortului celui materialnic, cort nematerialnic a înfipt Cuvântului cel ce croia corturi¹⁷ nu din piei roșii, ci împurpurat cu sânge împărătesc.

Aprefăcut în cenușă materia necredinței în Dumnezeu, cea mărcinoasă și lemnoasă, cel ce ardea cu Duhul și era înflăcărat de dumnezeiescul, nematerialnicul Cărbune.

¹⁶ EE 131, n. 182 (Ioan Monahul).

¹⁷ Cf. Fapte 18, 3.